

Szilágyi Zsóka

Hogyan jutott el TTT a „hetvenkedésig”?

Kedves Tibori Timea Theodosia!

Azt gondolom, hogy olyan fontos születésnapon köszöntelek Téged, amikor nem elég a szokott, szokványos szöveg: **BOLDOG SZÜLETÉSNAPOT TIMI!** Helyette inkább a közös emlékek folyamatából kiemelném azokat az epizódokat, amelyek a leginkább jellemzők Rád, mert mutatják a benned rejlő hihetetlen energiákat, empátiát, munkabírást. Az együtt végig gondolt szívügyek, kutatások tartalmazzák azt a folyamatot, ahogy mára egy kívülről nagyon irigylésre méltó karrier eljutott a „hetvenkedés periódusába”. A közös munkák alatt kibomló együttes élmények azt mutatják be, azt érzékeltetik, hogy kivételes karriert építettél fel máig, és még mindig jelen vagy a tudományos életben, színesíted, gazdagítod a pályádat. Az egyetem elvégzése után megyei moziüzemi vállalat munkatársaként indulva az MTA Szociológiai Intézetének igazgatójaként mentél nyugdíjba. A nagyon sokféle tehetséggel (művészeti, kutatói), hihetetlen aktivitással, nagy műveltséggel rendelkező fiatal lányból a társadalomtudományok egyik meghatározó tudományos intézetének igazgatójaként dolgozni a mi hazánkban mégsem mondható egy nő számára klasszikus karriernek, hisz minden felmérés azt mutatja a nők a középvezető szintig eljuthatnak, de a felsőbb lépcsőkre nem léphetnek. Én mégsem erről a kivételes karrierről szeretnék a köszöntőmben írni. Számomra nem a ranglétrán való folyamatos feljebb jutásod volt a fontos, hanem a sokszínűséged, a makacs igazságkeresésed és a hihetetlen munkabírási tevékenységed. Azt hiszem bennünk a művészet és a tudomány már-már vallásos megszállottságú tisztelete és a szeretete hozott össze, majd kötött össze barátként az 1970-es évektől.

A megismerkedésünkre, körülményeire egész pontosan emlékszem. Halványan felrémlik bennem, hogy Józsa Péter, illetve a művészetszociológia hozott össze bennünket. Józsa Péter körül kezdtünk el a vágyott – vágyott, de nem hosszú ideig kutatott – művészetszociológiával foglalkozni. Józsa Péter a budapesti kulturális blokkok kutatása idején a Népművelési Intézet kutatóiból és külsős munkatársakból választott ki olyan fiatalokat, akikről tudta, hogy egy-egy művészeti terület iránt elkötelezetten, lelkesen érdeklődnek. Így kezdett el a képzőművészettel S. Nagy Katalin, irodalommal, filmmel, zenével Te, filmmel Tölgyesi János, és én foglalkozni. Az adott területet a művészetszociológia módszereivel közelítettük meg (minden bántó szándék nélkül, több, kevesebb sikerrel). A munkába az 1970-es évek közepén kapcsolódtam be, akkor, amikor már a Tömegkommunikációs Kutatóközpontban dolgoztam. A TK belső kollegámmal, Tölgyesi Jánossal első lépésként Makk Károly: Szerelem (1970) című filmjét vágóasztalon nézve, képkockaként írtuk le. A film nyelvi, esztétikai kódjait, nyelvi szabályait próbáltuk meghatározni. Abból indultunk ki, amit Józsa Péter a művészetszociológia alaptételének tartott: a művészetszociológiai kutatásokat olyan művekről kell készíteni, amelyeket már egy másik tudomány, az esztétika művészetnek tartott. Vagyis azon filmeket és a hatásukat kell elemezni, amelyeket a filmesztétika művészetként elemez. De ehhez elsőnek a filmnyelv alapszabályait kellett volna meghatározni. A film esetében az esztétikai szint sok esetben meghatározhatatlan volt, mert a filmnyelv szabályaira, a filmnyelv használatára nem is figyeltek, vagy inkább nem törekedtek. Sziszifuszi munkára vállalkozunk Tölgyesi Jánossal. Hosszú hónapokig tartott, míg képkockaként leírtuk Makk Károly alkotását. Arról töprengtünk, hogy mi a szó a film esetében (filmkocka, jelenet?), és hogyan ragozzák, hogyan áll össze a szöveg, a stílus (montázs?). A munka elképesztő időt, energiát emésztett fel, de mi elégedettek voltunk, mert nem tartottuk hiábavalónak: hisz a végén kimondhattuk, hogy ezzel a filmelemzési-leírási módszerrel nem jutunk el a filmi gondolkodás, a filmnyelv szabályok egzakt meghatározásáig. Felvetődött bennünk, hogy talán

nem is nekünk kellene sem a filmnyelvi szabályokat, sem az esztétikai normákat meghatározni, hanem elfogadni, hogy a kritika (?), a közönség (?) mit tart művészetnek. Bár abban biztosak voltunk, hogy a Szerelem művészfilm. Sajnos Józsa Péter halála után ezek a munkák leálltak. Sem én, sem a Tölgyesi János nem folytatta a kutatásokat, de a művészetszociológiához való kötődésem és próbálkozásaim még továbbra is maradtak. Te ezeknek a folytatásaként megírtad a kandidátusi disszertációd, amelyben a zene, a film, az irodalom befogadásvizsgálatának eredményeit foglaltad össze. Disszertációdban a művészet kategóriába sorolt alkotások hatását vizsgáltad, sok hasznos információval gazdagítva a művészetszociológiát.

A kutatás mellett a tudományszervezés területén is összekerültünk, mert a Szociológiai Társaságon belüli Művészetszociológiai szekciót alapítottunk, megkerestük azokat, akiknek a kutatásaiban, az ezekről készült tanulmányaikban megjelent a művészetszociológiai szemlélet. Évekig nagyszerűen működött a szekció, de a valóság (?), a piac (?), a médiakutatások (?) bekebeleztek a művészetszociológiát. Sok külső és belső vitának engedve sajnos belementünk abba, hogy a művészetszociológiai kutatásokra senki nem kíváncsi, mert ez a tematika, mint parányi rész a kultúra kutatásokba, a média kutatásokba épül(get) be, remény sincs arra, hogy önálló területként jelen legyen a tudományos életben. Bár Te is, Én is (az S. Nagy is) máig a művészetszociológia támogatói (az S. Nagy a művelői) közé tartozunk. A főiskolai, egyetemi oktatási anyagunk részeként használjuk az akkor, és azóta összegyűjtött művészetszociológiai ismereteinket.

Az OTDK-ban való közös tevékenységünkre, az Ember Judit filmrendező halála előtt adott utolsó életút interjújának a szerkesztésére (ami máig nem jelent meg) csak utalnék. Sok-sok apró epizód és bizonyíték arra, amire eddig még utalást sem tettem. Pedig így a 70. születésnapodon nem szabad kihagyni. A legnagyobb tisztelem és a szeretetteljes köszöntőm középpontjába kellett volna állnia: „Az értékteremtés és értékörzés Nagymestere!” életmű díjat adományozom Neked!

P.S.: mintegy mellékletben egy általad, 1995-ben szervezett nemzetközi konferencián elhangzott előadásom részletét ajándékoznám, amelyben a filmklubok tagságáról készült felmérésem adatait elemeztem. Akkor vállalkoztam erre, amikor a mozik száma radikálisan csökkent, a magyar film és a művészfilm ellenesség a hatalom, sőt az értelmiség (foglalkozásra nézve értelmiség, gondolkodásmódját tekintve meghatározhatatlan, tömegárut, tömegélményt halmozó halmaz) nagy részét is elérte. De ezt majd másutt, máskor, máshogyan küldöm – remélve, hogy ugyancsak elér majd...

BOLDOG SZÜLETÉSNAPOT!

Szilágyi Zsóka